

A filmklubok A FILMKULTURÁÉRT

A statisztika kimutatja, hogy 1958-ban Magyarországon a mozik nézőinek száma meghaladta a 131 milliót. Eszerint hazánk minden polgárára (a megszületett csecsemőket és a maguktehetetlen aggodak is beleértve) havonta legalább egy mozilátogatás jut. A statisztika impozáns számadataiban kulturális forradalmunk nagy sikerét köszönhetjük. Erdemes azonban egy pillantást vetni a számok mögé is, közelebről szemügyre venni: *miféle igény* ültet naponta háromszázhatvan ezer embert a vetítővászon elé?

Nézzünk egy rövid összehasonlítást arról: miként fogadta a magyar közönség három, más-más okból, de egyaránt nagy érdeklődéssel várt film tavaly nyári bemutatóját. A júniusban műsorra tűzött *Szállnak a darvak-ét*, amelynek kiemelkedő művészi értékét osztatlan nemzetközi elismerés és egy cannes-i nagydíj nyugtázta; az ugyancsak júniusban bemutatott *Bum a katona* c. filmet, amelyről a kritika lényegében egyhangúan állapította meg, hogy jelentéktelen elavult bohózat; s végül a szeptember elején közönség elé került *Az országúton-ét*, amelyet illetően a vélemények idehaza és külföldön, jöllehet, megoszlottak, azt azonban még a film bírálói sem vitatták, hogy rendkívüli alkotásról van szó (jellemző, hogy a tavalyi Karlovy Vary-i fesztiválon — ahol a filmet nem is vetítették — a »Szabad Fórum« vitáin szinte minden felszólaló hivatkozott rá.) S lássuk most a magyar közönség ítéletét. A három film közül »hosszakkal vezet« a *Bum a katona*, amelyet alig több, mint négy hónap alatt 1 632 000-en néztek meg. A *Szállnak a darvak-nak hat és fél hónap* alatt is kevesebb: 1 252 277 nézője volt. *Az országúton-ra* pedig négy hónap alatt mindössze 503 002 ember volt kíváncsi — negyedmillióval kevesebb, mint például a *Mexikói szerenáda* című, sekélyes, bárgyú filmoperettre...

Tegyük ehhez hozzá, hogy a mozik egy részében még ma is árusítanak »folytatólagos« jegyeket, s ezekre akad is szép számmal vevő —

olyan, akinek *mindegy*, hogy a filmnek a végét látja előbb, vagy az elejét. Ez 'is figyelemre méltó, ha azt kutatjuk, miért becsüli közönségünk gyakran messze értékén túl a giccsset, s értékén alul a valóban művészi alkotást.

Szembe kell néznünk azzal a tényvel, hogy a mozilátogatók jelentékeny része ma még csak moziba és nem — *filmhez* megy; számára a film nem annyira művészet, mint inkább látványos, szórakoztató időtöltés. A nézőnek ez a típusa a mozi vászna előtt — ellentétben a színházzal, ahol valóban élményt, elmélyülést keres — nem érzi, hogy itt is *eleven művészettel* találkozik, s e találkozás épp ezért nem is vált ki belőle a színházihoz hasonlóan mély érzéseket. Ezt persze magyarázza egyrészt az, hogy a mozi sokkal hozzáférhetőbb, köznapiabb szórakozás, mint a színház, másrészt, hogy a film pályafutását technikai újdonságként kezdte, s még szakavatott hívei is csak évtizedekkel születése után ismerték fel benne a művészet legifjabb ágát. Túl vagyunk már azokon az időkön, amikor a paraszt bácsikák és nénikék vetítés után a vásznat tapogatták, s mögéje kukucsáltak, az imént látott szereplők búvóhelyét kutatva. De nem jutottunk még túl azon, hogy a nézők többsége a filmben mindenekelelt — olykor kizárólag — *színészi produkciót* lát; arról, hogy a filmet valaki *megírja*, valaki *megrendezi*, s hogy ezek együtt a film *elszámú alkotói* — kevésbé vesz tudomást. Igaz, hogy e tekintetben nem állunk rosszabbul a nyugati országoknál, ahol a reklám még inkább a sztárokra irányítja a közfigyelmet, de ez sovány vigasz. A nép műveltségének gyarapítása nálunk nem üzlet, mi nem *érhetjük be* azal, hogy a *közönség demegy a mozi*ba! Mi célból megy be, s mi ragadja meg ott, mi rögződik benne távozás után is az odabent látottakból? — számunkra ez sem lehet kevésbé közbömbös, mint, mondjuk, a mozik bevételi tervének teljesítése.

A filmtechnika fejlődése megteremtette a cinemascope-ot és a ci-

neramat; a széles, homorú vászon csaknem teljesen betölti a néző horizontját, s olyan illúziót kelt benne, hogy maga is »a képben ül«, részese a cselekménynek. Csak hogy a filmet, mint művészetet vinni közelebb az emberekhez — már nem oldható meg a technika eszközeivel. Más utat-módot kell keresni erre.

Két esztendeje, amikor a Színház- és Filmtudományi Intézet megkezdte a filmművészeti körök (köznap nevükön filmklubok) szervezését, azt vártuk, sikerül megindulni a fenti célhoz vezető úton. A filmklubok rövid idő alatt nagy népszerűségegre tettek szert: ma 47 működik, s még jó néhány üzem, vállalat dolgozói kérik, sürgetik az Intézetet: alakítson egyet náluk is. A számszerű adatokból igen lelkesítő kép kerekedik; ám, ha a filmklubok tevékenységének tartalmát nézzük, bizony, lelohad a lelkesedés. Mi történik a kétfetenként rendezett összejöveteleken? Bemutatják az elmúlt évtizedek filmtermésének egy-egy értékes darabját: a klubok egy részében a vetítést; rövid előadás vezet be, s — program szerint — vita követi; ez utóbbi azonban a legtöbb helyen nemcsak a többszáz létszám miatt nem bontakozhat ki, de azért sem, mivel számos klubban csak a tagság fele fér el egyszerre a nézőtérre, így az első vetítést soron követi a második. A filmművészeti körök többsége ily módon nem egyéb különleges mozinál, ahol régi, — egyebütt már nem látható — filmcsemegéket vetítenek; korántsem tölti tehát be azt a szerepet, amelyet szépen hangzó elnevezése ígér.

Felismerték ezt immár a Színház- és Filmtudományi Intézetben is. Tervbe vették, hogy a második negyedévtől kezdve minden vetítésre küldenek előadót; hogy a »kétműszakos« körökben is biztosítanak időt a vitára, s ezt csekély számú, akár 8—10 részvevővel is meg tartják; hogy a körök legaktívabb tagjaiból az év végéig »minta-filmklubot« szervezzenek. Mindez kétségkívül javít majd a helyzeten. Csak hogy ennél lényegesen többre lenne szükség. A filmművészet barátainak körét kellene létrehozni. Olyan kört, amely a mozi kedvelőit a film mélyebb, ala-

posabb ismeretére neveli. S ehhez egyes régi, kimagaslóan művészi filmalkotások bemutatása még a legnívósabb előadással körítve sem elegendő. A jelenlegi filmklubok csak akkor tölthetik be nagy jelentőségű kulturális missziójukat, ha tevékenységük a mainál sokkal tartalmasabbá, többoldalúvá válik. Ha megszűnik mozi-jellegűk, s a vetítés nem cél lesz, hanem illusztratív eszköz egy-egy probléma megértetéséhez.

Félreértés ne essék: nem arról van szó, hogy a filmklubok valamiféle unalmas tanfolyamokká alakuljanak. Ellenkezőleg, arról, hogy a körök tagjai például látogassanak el egy új magyar film forgatásához, ahol saját szemükkel győződhetnek meg róla: mi részé van a rendezőnek egy film elkészültében; kérjenek kölcsön a filmgyártól egy-két forgatókönyvet, tanulmányozzák, s ezután tekintsék meg az abból készült filmet; nézzenek meg a kritika által elmarasztalt filmeket is, elemezzék azok hibáit, tanulják meg felismerni a giccsben — a giccsét; hívjanak meg filmalkotókat, egyszer forgatókönyvíró, más-kor rendező, vagy operatőr, s faggassák ki munkájának sajátos problémáiról; beszélgessenek filmszínészekkel arról, amennyiben más a felvevőgép előtt játszani, mint a színpadon; ismerkedjenek meg Balázs Béla filmesztétikai munkáival... Sokáig sorolhatnánk még az ötleteket.

Igaz, az ekként működő filmművészeti körök taglétszáma nyilván lényegesen alacsonyabb lenne a maiakénál. A számszerű »visszaesésért« azonban bőségesen kárpótolna az a minőségi változás, amely a klubtagok művészeti ízlésében, igényeiben következnék be. Idővel azután fokozatosan tágitani lehetne ezt a kört, amely azonban kezdettől fogva igényesebb látásmódot, csiszoltabb ízlést sugározza a közönség szélesebb rétegei felé.

Az utat, a formát, a módszereket illetően természetesen lehet — sőt, hasznos lenne — vitázni. Nem fér azonban kétség annak szükségszerűségéhez, hogy az eddiginél sokkal többet tegyünk a dolgozó tömegek filmművészeti ízlésének fejlesztéséért.

BERÉNYI GYÖRGY